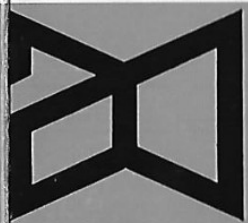

Avel Mandela

anarchisten

ACTUELE
ONDERWERPEN

AO - REEKS BOEKJE 1086

ANARCHISTEN

door H. v. d. Bergh (N.J.G.) en de AO-Red.

„Anarchisten”, een kreet — een naam, door velen volkomen vergeten — die plotseling weer is opgedoken. Natuurlijk, in historische beschouwingen, in de politiek-sociale wetenschappen waren „anarchie” en „anarchist” vrij omlijnd gedefinieerde begrippen... maar ze leefden niet. En zie: opeens blijken er onder ons — weer — „anarchisten” te verkeren. Zij geven een eigen blaadje uit, hebben een studiereeks, wekken onrust en opschudding en „provo”-ceren de maatschappij, wat overigens duidelijk tot het gedragspatroon van elke rechtgeaarde anarchist moet behoren.

Oude afkomst

Het woord heeft een heel oude afkomst. Het stamt van het Griekse woord „archein”, dat heersen betekent. De heersers in het oude Athene (de hoogste dienaren van de staat) waren immers archonten.

Het voorvoegsel „a” — of „an” — geeft de ontkenning aan, de negatie, het tegengestelde. An-archie is dus het tegenovergestelde van een geordende staat, de ontkenning van de staat met al zijn wetten en regels.

Het blad van de Provo's.

Niet zo simpel

Natuurlijk is het niet zo simpel en de vader die op een vraag van zijn zoontje: „Vader, wat is een anarchist?” een bedenkelijk gezicht trok en toen antwoordde: „Dat is iemand die tegen iedereen zegt: je kan me nog meer vertellen, ik heb niks met je te maken, en ik doe tóch mijn eigen zin” was met deze huiselijke definitie er eigenlijk niet zo ver naast. Voor zoonlief was het in ieder geval duidelijk genoeg. Als gehoorzaam jongmens kon hij begrijpen dat hij op

OPROEP AAN HET INTERNATIONALE PROVOTARIAAT

Wat is het provotariaat?

Alle provoos, beatniks, pleiners, nozems, teddy-boys, blouson noirs, gammler, raggare, stiljagi, mangupi, studenten, kunstenaars, kriminelen, a-socialen, anarchisten en ban-de-bombers. Die geen carrière willen maken, die geen geregeld bestaan leiden, die zich voelen als een witte fiets op een autoweg. Hier, in de door koolmonoxyde vergeven asfaltjungles van Amsterdam, Londen, Stockholm, Tokio, Moskou, Parijs, New-York, Berlijn, Milaan, Warschau, Chigago.

Het proVotariaat is de laatste opstandige groep in de welvaartslanden. Het proLEtariaat heeft er zich onderworpen aan zijn politieke leiders en zijn televisie. Het is samengesmolten met zijn oude tegenstander de bour-

Een tekening omstreeks 1870 gemaakt, voorstellende een anarchistische staking.

stemmen vernomen die meenden dat de mens zijn vrijheid niet kan en mag verkopen — of overdragen — aan de staat.

ARISTIPPOS van Cyrene (\pm 435—355 v. Chr.), een leerling van Socrates, stichter van de Cyrenaese school, zei reeds dat „*het genot, het doel is van ons handelen*”. Op dit doel is alles gegrondvest.

De grootste denker in deze richting was ZENO (342—270 v. Chr.), de grondlegger van de Stoïcijnse wijsbegeerte. Hij wenste een staat zonder regering. Alleen de deugd maakt gelukkig, alleen verwerpelijk is morele zwakheid. De rede is het leidend beginsel van alles.

Helaas, de geschriften van Zeno hebben ons nooit direct bereikt. Ze zijn verloren gegaan en wat we van

hem weten, kregen wij uit de tweede hand, als citaten bij anderen. In zeker opzicht is dit misschien gemakkelijk, omdat thans de gedachten van Zeno openstaan voor iedere interpretatie; juist naar het onszelf goedge-dunkt.

In latere eeuwen

In latere eeuwen vinden wij telkens gemeenschappen die, in wezen, het anarchistische principe huldigden, ofschoon men voor de negentiende eeuw eigenlijk niet van „anarchisme” spreekt.

We kennen in de middeleeuwen bijvoorbeeld de „Begarden”, waarvan één bepaalde sekte zich afscheidde. Deze noemde zich de „Broeders en zusters van de vrije geest”. Zij leefden in volkomen gemeenschap van goederen — en van vrouwen — en verwierpen elke regeringsdwang. In Bohemen kregen leden van deze sekte de bijnaam van de Adamieten, omdat

die manier in ieder geval niet tegen zijn vader zou moeten optreden. Al kende hij dan het begrip „gezag” misschien niet geheel, hij wist drommels goed niet te kunnen doen en laten wat hij zelf wilde, dat hij zich aan bepaalde regels had te houden. „Er wordt van u verwacht dat u zich aan de regels van het huis zult houden” . . . Als u dit leest in een hotel of conferentie-oord gaat u niet onmiddellijk op uw achterste benen staan, want we vinden dat eigenlijk allemaal normaal.

Als het goed is, zijn wij er bij opgevoed. Elk gezin kent zijn regels waar de gezinsleden zich aan te houden hebben, en het gezinslid dat er zich tegen verzet, zich nergens wat van aantrekt, zijn eigen gang gaat, plaatst zich buiten de gezinsgemeenschap.

De kleinste eenheid

Ook in dit opzicht mogen we *het gezin* beschouwen als *de kleinste eenheid* van de veel ingewikkelder samenstelling van de maatschappij waarin wij leven. Immers, ook de maatschappij, het leven van een volk, en de wereldsamenleving van alle volken zijn aan bepaalde spelregels onderworpen. Het is overigens duidelijk dat er tegen die spelregels heel wat gezondigd wordt, en de gevolgen zijn dan ook zichtbaar.

Als het goed is, worden deze spel-, of zo u wilt leefregels, gemeenschappelijk vastgesteld, onder erkenning van het feit dat er iemand, een instantie, een bestuur, een regering moet zijn die er op toeziet dat de regels worden nageleefd. Erkenning

van een gezag is een grondprincipe van de samenleving.

Zolang de bewoonde wereld bestaat wordt de mensensamenleving gekenmerkt door gezagsverhoudingen (die overigens ook al in het hogere dierenrijk voorkomen!). In primitieve gemeenschapsvormen blijft het gezag beperkt tot gezins-, familie- of stamverbanden, maar naarmate deze uitgroeien tot gecompliceerde maatschappijvormen, worden de gezagsverhoudingen minder overzichtelijk en tegelijkertijd — vaak daardóór juist — minder vanzelfsprekend aanvaardbaar.

Enerzijds dwingen deze gezagsverhoudingen de maatschappelijke orde in bepaalde vormen, anderzijds zijn zij de oorzaak van botsingen, van verzet, revolutie . . . van anarchie.

Voorals er individuen zijn die menen dat het heersende gezag zijn macht misbruikt, of niet goed gebruikt — wat overigens nog iets anders kan zijn.

Juist de begripsverwarring die op dit gebied bestond, bestaat en — naar we menen — steeds zal bestaan, is al nauw met „anarchisme” verbonden. Anarchisme is immers, volgens oudere verklaringen, het volledige zelfbeschikkingsrecht van het individu, met ontkenning van elke boven hem gestelde heerschappij . . . en dit houdt natuurlijk ook in dat men zélf alleen de inhoud van het woord „anarchist” bepaalt en van niemand aanneemt wat het nu wel kan betekenen.

Al heel oud

Reeds in de vijfde eeuw voor onze jaartelling werden in Griekenland

De aanslag van de Wederdopers op Amsterdam.

zij meenden dat de mens „slechts gaande in Adamskostuum” geheel schuldloos zou zijn. En zo vertoonden zij zich dan ook.

Nu was men aan het einde van de middeleeuwen op dit punt werkelijk niet kinderachtig, maar dát was nu toch ook wel een beetje te gek.

Gedurende de Hussietenoorlog in Bohemen predikte Peter Chelčický dat er algehele gelijkheid moest zijn voor de kinderen Gods en dat dit zeker niet met dwang van de staat zou worden verwezenlijkt. Juist zónder staat zou het alleen maar mogelijk zijn, dit te doen.

Deze geluiden zijn voor ons Nederlanders niet zó vreemd! Wij kennen in de geschiedenis van ons land de *Wederdopers*, die aan het begin van de zestiende eeuw soms naakt door Amsterdam liepen en een aanslag op deze stad in zin hadden. Hier zou dan het Godsrijk op aarde, het

„Nieuwe Jeruzalem”, komen. Toen de autoriteiten de aanslag wisten te verijdelen, werd Munster door de Wederdopers ingenomen. Daar heeft JAN VAN LEYDEN met zijn club een korte tijd zijn politieke idealen in praktijk kunnen brengen. Het was erger dan de gruwelijkste dictatuur... Tijdens de Franse revolutie — om enkele andere pogingen maar stilzwijgend voorbij te gaan — werden geluiden vernomen die op de oude Griekse wijsgeren teruggaan. Veel meer dan een abstract en onvruchtbaar spelen met hun gedachten was het niet... tenslotte ging toch juist de Franse revolutie aan autoriteit te gronde. De toenmalige regeerders noemden zich dan ook niet voor niets de „slaven van de vrijheid”.

Voorals MARAT haatte iedere vorm van regering... maar dit geschiedde niet omdat hij vóór de anarchie was, doch alleen omdat hij zich tegen elke vorm van orde keerde.

Pierre Joseph Proudhon

In een voorstad van Besançon werd op 15 januari 1809 — de Sansculotten van de revolutie waren inmiddels stramme soldaten van Napoleon geworden — een jongetje geboren dat men met recht de „vader van het anarchisme” kan noemen. Hij had een harde jeugd, mocht niet studeren, wat hij zo graag had gedaan, en werd toen corrector op een drukkerij. Na wat rondzwerven door Europa vestigde hij zich tenslotte als drukker. De zaak liep niet en uiteindelijk werd

hij schrijver . . . een beroep waar hij als van nature toe voorbestemd was. Hij studeerde verder in Parijs en begon daar z'n loopbaan. Hij was gegrepen door het lot van de arbeidersstand die in de eerste helft van de vorige eeuw werkelijk een onvoorstelbare tijd van misère doormaakte. Proudhon verklaarde dat hij, behalve zijn eigen geest, slechts drie leermeesters had gehad. „Allereerst de Bijbel, dan Adam Smith en tenslotte Hegel.”

Bijbel, Smith en Hegel

Proudhon was zeker geen gelovig man, wel had hij uit de Bijbel datgene gehaald wat hem het meeste aansprak, o.a. de gemeenschap waarin de oude apostelen leefden en die ook in de middeleeuwen verschillende sekten had geïnspireerd.

ADAM SMITH was een economisch filosoof. Hij was geboren in 1723 te Kirkaldy, Schotland, studeerde en gaf tenslotte een beroemd werk uit „Inquiry into the nature and causes of the wealth of nations”, waarin hij de economische wetenschap als één geheel systematisch behandelt.

Vreemd genoeg voor zijn aanhanger Proudhon beschouwt men Smith als de grondlegger van de liberale (individualistische) school.

GEORG WILHELM FRIEDRICH HEGEL (1770—1831) was een Duits filosoof en de grondlegger van het zgn. absolute idealisme. De enige werkelijkheid — zo zegt hij — is het Absolute Bewustzijn, de denkende gedachte, de Idee. Zij bezit een activiteit waardoor zij zich in een altijddurende ontwikkeling bevindt. Hierdoor is alles in

de natuur en het leven verklaarbaar. Haar kenmerk is van het nu-bestaande een tegenstelling te vormen, en vervolgens het oplossen van de tegenstellingen in een hogere eenheid . . . waaruit dan weer nieuwe tegenstellingen zullen voortkomen. De *these* heeft in zichzelf de grond van haar anderszijn, de *anti-these*, en beide blijken één te worden in de *synthese*, waarin de tegenstelling wordt overwonnen, een hogere werkelijkheid ontstaat, die weer een tegenstelling oproept . . . en dan is de cirkel opnieuw geboren.

Hegel ontkende radicaal het Christendom als geopenbaarde godsdienst.

Uit deze drie gedachtenwerelden, die vaak lijnrecht tegenover elkaar staan, haalde Proudhon dus zijn inspiratie.

„Eigendom is diefstal”

In 1840 verscheen zijn eerste boek in de serie „Recherches sur le principe du droit et du gouvernement”. Het droeg de veelzeggende titel „Qu'est ce-que la propriété?”. In dit geschrift komt hij tot de conclusie „la propriété c'est le vol”: „Eigendom is diefstal”.

Elk handelsverkeer is slechts aanvaardbaar als men gelijkwaardige goederen ruilt. Maakt men winst — die dus ten koste van de ander moet gaan — dan heeft men de ander bedrogen . . . Alleen op deze wijze kan men eigendommen verwerven.

In dit boek gebruikt Proudhon het woord „anarchie” voor het eerst als een ideale maatschappelijke toestand van regeringsloosheid!

Een zekere invloed van zijn gedachten was merkbaar in de revolutie die in

1848 de geesten in Europa opstandig maakte. Maar... er was ook een wisselwerking merkbaar, want door deze, zgn. februari-revolutie, kwam Proudhon er toe te trachten zijn gedachten praktisch te verwezenlijken. In 1849 werd hij tot gevangenisstraf veroordeeld, wegens al te revolutionaire woorden. Drie jaar later werd hij in vrijheid gesteld, vluchtte naar Brussel, maar keerde in 1862 naar zijn geliefd Parijs terug. Daar overleed hij drie jaar later.

Zijn invloed was enorm groot, want met zijn geschriften en redevoeringen werd het anarchistische denken gevoed. Hij was gekant tegen het socialisme van MARX, schreef begrijpelijk en gebruikte „slagzinnen” die het deden. Zo is ook van hem bekend: „Anarchie is orde”.

Max Stirner

In Duitsland leefde in diezelfde tijd MAX STIRNER (1806—1856), een schuilnaam voor Johann Caspar Schmidt. Een zeer individualistisch mens, die een systeem ontwierp van radicaal nihilisme en egoïsme. Het „Ik” moet alles beheersen. „*Mir geht nichts über mich*”. Iedereen is het centrum van zijn eigen wereld en niemand is aan sociale, zedelijke of godsdienstige plichten gebonden. De staat moet gewelddadig worden vernietigd.

Ook Stirner was geïnspireerd door Hegel. Iets dat vooral tot uitdrukking kwam in zijn boek „Der Einzige und sein Eigentum”.

„*Umwertung aller Werte*”

We moeten niet vergeten dat de geest

van de mensen in die tijd in beweging was. De Franse Revolutie had barrières doorbroken; op deze opstand der verdrukten was een reactionair streven gevolgd. Hier had Hegel wel gelijk; op de these was een antithese gevolgd... maar de synthese liet op zich wachten.

En bij het zoeken naar deze „synthese” kwamen de geesten met elkaar in botsing; waarbij KARL MARX en het socialisme een belangrijke rol speelden.

Al leek het er in die jaren niet veel op, beide richtingen zochten soms steun bij elkaar in tijden van vervolgingen, maar in wezen stonden ze lijnrecht tegenover elkaar. Waar het socialisme de gemeenschap van allen hoog stelt, ontkent het anarchisme de geordende samenleving. In die jaren zei men daarom wel eens dat „het socialisme rechtmatige kritiek op maatschappelijke toestanden gaf... maar het anarchisme kritiek op deze kritiek”.

Bakoenin

Omstreeks het jaar 1860 kwam het anarchisme in een nieuw stadium. In het gouvernement Twer was in 1814 MICHAÏL ALEKSANDROVITSJ BAKOENIN geboren. Als zoon van een rijke, adellijke familie werd hij officier. Maar hij las de boeken van Stirner en Proudhon en besloot toen te gaan studeren. Hij leefde in het buitenland, werd in Rusland bij verstek ter dood veroordeeld; bij een opstand in Hongarije gevangen genomen en aan zijn moederland uitgeleverd.

In de gevangenis schreef hij een brief aan de tsaar over zijn ideeën, kreeg

gratie en werd naar Siberië verban-
nen. Hier vandaan vluchtte hij naar
Londen. In 1876 stierf hij te Bern.
Maar zijn geschriften hadden een ge-
weldige invloed. „Er is slechts één
wetenschap, die der vernietiging. Al
het andere gaat ons niet aan. Wij
minachten de openbare mening!”
Bakoenin had daarbij belangstelling
voor het *nihilisme*.

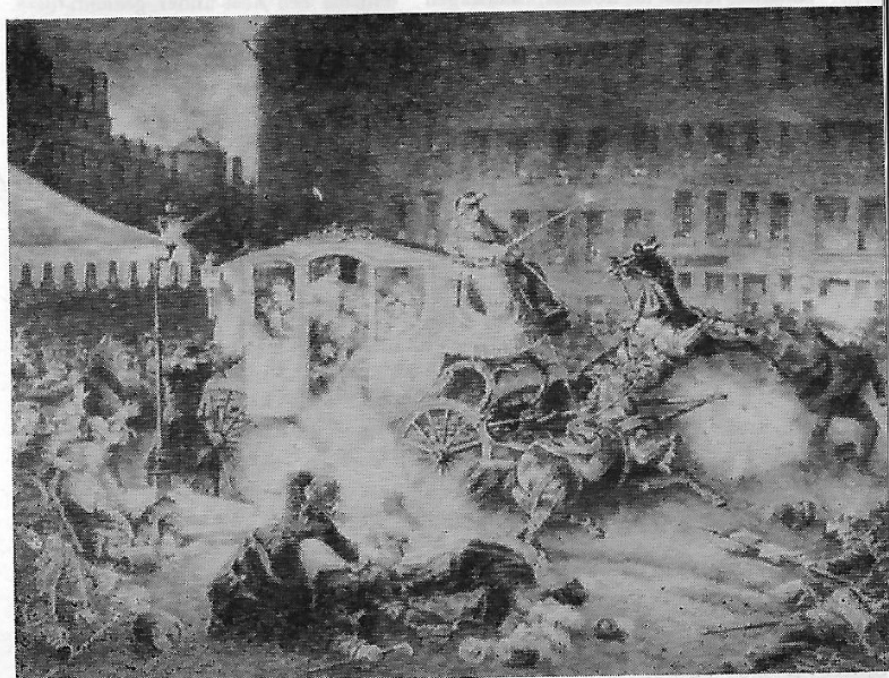
Deze stroming was in Rusland ont-
staan. De aanhangers wilden de
staatsvorm geheel omver werpen, alles
vernietigen om dan — misschien later
— te komen tot een nieuwe staats-
vorm in Rusland. Het was een sterk
aristocratische stroming, die vooral in
de hogere standen uit teleurstelling
over het uitblijven van verbeteringen
en hervormingen school maakte. De
anarchisten en nihilisten zagen ge-
lijke doeleinden en besloten in de

zeventiger jaren tot nauwe samen-
werking. Bakoenin was hier een van
de grote voorgangers.

Gewelddaden

Met deze Russische invloed in de
beweging van het anarchisme kwamen
ook nieuwe strijdmethoden in zwang.
Niet meer met de pen of het woord,
maar vooral met de daad. Nu was
het ook weer niet zo dat al deze ge-
noemde — en ongenoemde — voor-
gangers alleen maar theoretisch met
hun gedachten de loop der dingen
hadden trachten te beïnvloeden. Zij
hadden vaak ook daadwerkelijk aan
opstanden en revoluties welke in deze
jaren telkens in Europa uitbraken,
deelgenomen. Maar men was niet zó
positief gewelddadig, als later.

Orsini pleegt op 14 januari 1858 een
aanslag op Napoleon III.

Eén van de voorgangers in Rusland, RETSJAJEV, had geschreven dat alles geoorloofd was om de staat omver te werpen. Geen middel was te erg om de toenmalige machthebbers te vernietigen. Roofmoorden om aan geld te komen, diefstal om de anarchisten in het leven te houden, aanslagen zonder enig direct doel, zo maar om het „genoegen” van de aanslag zelf, waren zonder meer goed. „Ons werk is de totale, onverbiddelijke algemene vernietiging”.

Natuurlijk hadden verschillende leiders zich van deze theorieën gedistancieerd... doch het parool was gegeven en de onderwereld zag hierin een prachtmiddel om bijv. als bankrover geld te verkrijgen en daarbij tevens een „goed” doel te dienen.

Retsjajev gaf door zijn „propaganda van de daad” het anarchisme een eigen, nieuw — en verschrikkelijk — gezicht.

Wat men doorgaans van „het” anarchisme weet, komt door déze richting in het anarchisme. Het zijn de aanslagen, de politieke moorden, de roof-

Tsaar Alexander II wordt, dodelijk gewond, na een aanslag naar zijn paleis vervoerd (13.3.1881).

overvallen en de gewapende geweldplegingen die voor een deel bekendheid aan deze denkrichting gaven. Maar in wezen had het ware anarchisme een heel ander gezicht.

In West-Europa

Nadat Bakoenin in Den Haag tijdens het grote internationale congres was uitgestoten, scheen het dat in West-Europa het anarchisme zou dood bloeden. Maar in 1878 werkte in Londen — in Amerika in 1882 — de uit Duitsland gevluchte Johann Most, die in zijn blad „Freiheit” hartstochtelijk pleitte voor een „absoluut anarchisme van de daad”. En toen begon ook in Frankrijk, Italië, Spanje, de V.S. en België een reeks van aanslagen. Meestal waren het aanslagen met dynamiet, niet lang tevoren uitgevonden door Nobel!

Enkele der meest spectaculaire aanslagen, die indertijd zeer sterk tot de verbeelding van aanhangers en tegen-

standers spraken, waren de volgende: 3 maart 1881: — na verschillende mislukte aanslagen — tsaar Alexander II door een homaanslag gedood; 24 juni 1894: Sadi Carnot, vierde president van de Franse republiek, door een Italiaanse anarchist gedood; 10 september 1898: Elisabeth, keizerin van Oostenrijk, door een anarchist gedood; 29 juli 1900: koning Umberto van Italië doodgeschoten; 6 september 1900: MacKinley, president van de U.S.A. vermoord; 31 mei 1906: een mislukte aanslag op Alfonso XIII op diens trouwdag; bij de trouwstoet en het publiek vallen veel slachtoffers!

Het aantal aanslagen in Rusland op politiepresidenten, ministers en andere hoogwaardigheidsbekleders was in die jaren bijna legio. Het verschrikkelijke daarbij was dat als de plegers van een aanslag berecht werden, de anarchisten zonder aanzien des persoons, zo maar in het wilde weg, bommen wierpen. Zoals na de aan-

slag op José Canalejas y Mendez, Spaans minister. Nadat de pleger was opgehangen, werden enkele weken lang in de opera van Madrid uit „wraak” tijdens voorstellingen bommen geworpen, waardoor er zeer veel onschuldige slachtoffers vielen.

Autobandieten

Aan het einde van de vorige en het begin van deze eeuw werden in Parijs veel roofovervallen en diefstallen gepleegd waarbij vaak doden vielen. Het was een goed gewapende bende van enkele honderden bandieten, die zich „anarchisten” noemden. In hun blaadje „L'Idée Libre”, riepen ze op tot misdaad . . . alles was immers geoorloofd om de maatschappelijke orde omver te werpen!

De bende gebruikte tenslotte voor vervoer auto's, iets nieuws, waardoor de laatsten van deze bende de naam van de „Autobandieten” kregen. De uiteindelijke arrestatie op hun „hoofdkwartier” had iets weg van een belegering waaraan zelfs soldaten te pas kwamen. Dit was vele weken lang nieuws van de frontpagina (pag. 13).

Op 11.5.1878 werd op Keizer Wilhelm I een mislukte aanslag gepleegd.

In Nederland en België

In ons land was het anarchisme pas vrij laat bekend geworden. MULTATULI had er herhaaldelijk op gewezen als „strijdmiddel”, doch gewelddaden lagen de gemiddelde Nederlander niet. Dit was ook het geval in België, waar slechts in Luik een aantal aanslagen werd gepleegd.

DOMELA NIEUWENHUIS gaf in ons land aan het geheel een stimulans. In 1888 werd hier opgericht „De Anarchist, orgaan van goddeloozen, haveloozen en regeringsloozen”, een maandblad dat het echter helemaal niet met deze grote voorganger eens was.

De laatste „opflakking” — tam woord voor een verschrikkelijke tragedie — in ons land was in 1928, waar een a-sociaal gezin een bloedig treurspel veroorzaakte; terwijl het bovendien de vraag is, of hier werkelijk van anarchisme sprake was.

De vrouw moest een verklaring afleggen, weigerde te komen en vier veldwachters kwamen haar halen. Toen ze opnieuw weigerde en men geweld dreigde te gebruiken, schoot de man, IJje Wijkstra geheten, de vier veldwachters dood. Hij stond bekend als scherpschutter. Hij was geabonneerd geweest op een anarchistisch blaadje en de anarchisten meenden daarom Wijkstra als een zuivere volgeling van hun idealen te moeten voorstellen!

Na 1918 en 1945

Na de Eerste Wereldoorlog bleef het anarchisme smeulen. Nu en dan flakkerde het even op.

De crisis van de dertiger jaren deed

de studie van het anarchisme toenemen. Het stond immers diametraal tegenover het absolute gezagsprincipe — doch ook al op Hegel stoevend! — van het nationaal-socialisme. De tegenstanders van het staats-absolutisme meenden dat het anarchisme hier — mogelijk — redding zou kunnen brengen. De jaren van de ondergrondse en de illegaliteit waren een voortreffelijke — doch overigens ogenschijnlijk voorbijgaande — voedingsbodem.

Provo's en Anarcho's

Het moet op zijn minst een merkwaardige sprong lijken: van het anarchisme naar de „happenings” rondom het „Amsterdamse lieverdje”. Wij zouden hier wel even willen waarschuwen dat de zaak van de provo's niet overtrokken moet worden. Zij zijn eigenlijk al veel te veel in de publiciteit geweest.

Wat beweegt deze jongeren die zichzelf „anarchisten” noemen, wat niet altijd van historische kennis getuigt. *Niets meer en niets minder dan wat alle jongeren van alle tijden bewogen heeft tot een bepaald gedragspatroon, dat door de oudere generatie als revolutionair, hinderlijk, of zonder meer als onwijs wordt betiteld.*

Het is nu eenmaal waar dat vele volwassenen zich zelden of nooit kunnen terugdenken in wat hen zelf vroeger bewogen heeft dingen te doen die hun vandaag als volmaakt onbegrijpelijk voorkomen. In de klassieke literatuur van alle eeuwen wordt herhaaldelijk de verzuchting geslaakt dat er met „de jeugd van vandaag” niets

is te beginnen. Als dat allemaal werkelijk waar geweest was, zou er van de wereld niet zo veel terecht zijn gekomen. Alleen is het in onze tijd misschien wat heftiger, wat directer. Voor overdreven verontrusting is eigenlijk geen reden. Bovendien is er wel degelijk een aantal oorzaken op te noemen, die niet alleen voor de hand liggen en verklaarbaar zijn, maar die althans theoretisch weggenomen zouden kunnen worden, mits er maar de nodige aandacht aan wordt besteed.

Van jongsaf . . .

Wij — ouderen — zijn er van jongsaf aan gewend dat het gehele waarneembare leven aan bepaalde wetten onderworpen is. Van de schoolbanken herinneren we ons de natuur- en scheikundelessen, de mechanica en de economie, waar zich allerlei verschijnselen voordoen en zich allerlei processen voltrekken op grond van vaste, onveranderlijke wetten. Zó gaat het, en anders kan het niet. Vind maar wat anders uit dan de wet van Archimedes, of van Ohm.

Wij stonden er nooit zo lang bij stil, maar accepteerden dit zonder meer; misschien ook al vanwege de gezaghebbende autoriteit die het ons doceerde. Wij namen het in ons denken op als een gegevenheid waaraan niet te tornen viel. Hoe zou je trouwens de oplossing van vele vraagstukken kunnen vinden, wanneer je je niet kon vasthouden aan bepaalde uitgangspunten, aan onveranderlijke waarheden, aan axioma's die niet bezwezen behóéfdén te worden?

Wij leefden toen in een tijd, dat ge-

zagsverhoudingen op ander terrein dan de wetenschap — namelijk in gezin, arbeidsmilieu, de kerk en organisaties — even vanzelfsprekend werden aanvaard. Wij luisterden niet zo scherp als nu, en wij keken zeker niet zo ver als nu. De communicatiemiddelen van vandaag brengen ons zó dicht bij alle gebeurtenissen, alsof wij er zelf deel aan hebben. De wereld is in een ongelooflijk snelle beweging gekomen. Geen van de doorsneemensen heeft er idee van waar het eind is en waar het allemaal naar toe gaat.

Onzekerheid

In feite betekent dit alles een enorm stuk onzekerheid. Onzekerheid ondermijnt elk systeem, en daarom is dit stellig mede een factor die twijfel doet ontstaan aan alle wetmatige dingen. Twijfel niet alleen over die zaken die ons als vanzelfsprekende materiële zekerheden min of meer met de papepel zijn ingegeven, maar vooral ook twijfel over de waarden die onze samenleving bepalen. Deze twijfel uit zich onder meer in een houding van onverschilligheid, de onverschilligheid werkt verving in de hand, en een vorm om aan die verving te ontkomen is verzet, een negatie van het gevestigde, een ontkenning van de bestaande orde.

Verzeild

Ziehier een proces dat geen verbazing behoeft te wekken, maar dat wellicht te weinig onderkend wordt als de achtergrond waartegen het negatieve protest van een deel van de jongeren moet worden verklaard.

Een deel van de jeugd is op deze manier bij de provo's verzeild. Deze aan de zeilvaart ontleende term, duidt er op dat men de uitgezette koers niet heeft kunnen houden. Er is misschien wel een bestek opgemaakt, maar buitenkantse omstandigheden en oorzaken hebben het schip ergens anders gebracht dan waar het thuishoorde. Vergelijk eens de titel van een boek van M. L. Turner over deze jongeren: „Ships without sails”.

Wij menen dat dit een goede vergelijking is. Al deze schepen, nieuw, onwennig, onervaren, zijn terecht gekomen in wat met recht een „mer à boire” genoemd moet worden.

Bovendien, de volwassenenwereld geeft het voorbeeld dat het bepaald geen eenvoudige zaak is om koers te houden. Hoe kunnen de volwassenen dan beginnen met datgene te verwijten aan jongeren, wat zij zelf niet dan met de allergrootste inspanning kunnen volbrengen? Iets dat, meer dan ooit in de historie, de afgelopen halve eeuw werd bewezen.

Crisis van het gezag

Martin Buber beschouwt het als het eerste recht van de jonge mens, dat zij of hij op zijn minst één volwassene volledig mag kunnen vertrouwen, een volwassene die haar/hem een leidsman moet zijn op de weg naar volwassenheid. „Deze volwassene moet er ook echt voor hem zijn. Wat niet wil zeggen dat hij steeds in de buurt zou moeten wezen. Op verre afstand zal hij 'achter hem staan', zal hij zijn voetsporen volgen en diens handelen zal hem bij voorbaat bekend zijn, om-

dat hij zijn denken volgt. Hij zal hem in vrijheid laten kiezen en slechts van tijd tot tijd zal hij hem waarschuwen. En alleen dán zal hij hem met vastberadenheid grijpen, wanneer hij zijn verderf tegemoet gaat.”

Het is niet moeilijk om in deze volwassene in eerste instantie de vader en de moeder te herkennen.

In de opvoeding gaat het om oude en bekende zaken, die alleen weer volslagen nieuw en actueel worden voor iedereen die in de opvoedersituatie terecht komt. Daarom zijn oppervlakkige vergelijkingen met „vroeger” voor jongeren vanzelfsprekend een ergernis, derhalve ook tot vruchteloosheid gedoemd.

Het actuele in de opvoeding is op een toekomst gericht. Het gaat voortdurend om de vragen: waarom nú zó?; en ... waartoe?

„Nozem”

Het scheen dat het verschijnsel Nozem (Provo) er in onze jaren plotseling was. „Scheen”, want het is bepaald niet uniek voor Nederland. Nederlands was misschien de uitvinding van het woord „nozem”. Daarmee begon het min of meer. De journalist Jan Vrijman zegt dat hij die uitvinding op zijn naam heeft staan. Helemaal waar is dat niet: „Het woord swingnozem bestond al en daar heb ik gewoon swing van afgehakt.”

Waar het dan wel vandaan komt is niet helemaal duidelijk. Dat het al eerder gebruikt is, zij het ook in een andere betekenis, is zeker. Als iemand in Rotterdam, een dertig jaar geleden, met de betiteling „nozempie”

werd aangeduid, dan werd er mee bedoeld een stakkerige sufferd, iemand die beslist niet het buskruit had uitgevonden.

De huidige betekenis heeft een andere inhoud gekregen, mede bepaald door de aparte stijl (of beter het gebrek aan stijl) dat de nozem kenmerkt. Hetzelfde kan gezegd worden van de Duitse benaming „Halb-starken”, wat een duidelijker notie inhoudt over het onvolwassen-zijn. Engeland kent zijn „teddy-boys”, zijn „mods and rockers”, het laatste te karakteriseren als bende-namen, tegelijk ook weer duidend op een bepaald gedrag.

Op het uiterlijk afgaand heeft de Fransman de jongelui versierd met de naam „blousons-noir” en Rusland (waarom ook daar niet?) kent de problemen van de „styliagi”. Internationaal dus, universeel, tegelijk opkomend, en daardoor wellicht bewijs voor het feit dat men dit niet alléén schouderophalend mag afdoen met een „dat gaat wel weer over”. Dat is

De belegering van het huis waarin de autobandieten een laatste toevlucht hadden gezocht (pag. 9).

in zekere zin wél waar natuurlijk voor zover het de jongeren in kwestie zelf betreft; het is een fase in de groei naar volwassenheid.

Wij mogen daarom met voldoening aansluiten bij iedere poging die er op gericht is mee te helpen een antwoord te geven op de vraag die met name door de volwassenen wordt geformuleerd als „wat bezielt deze jongeren in vredesnaam?”

Een uitstekende, wetenschappelijk verantwoorde, en daarom ook nuchtere benadering van deze vraag is te vinden in een studie van dr. W. Buikhuisen, getiteld: „Achtergronden van nozemgedrag”.*

* Dr. W. Buikhuisen: *Achtergronden van nozemgedrag*, uitgegeven in Assen, 1964, voor het Instituut voor sociale psychologie van de Rijksuniversiteit te Utrecht en het Nederlands Instituut voor preventieve geneeskunde te Leiden.

Provo's

De waarde van deze studie is vooral gelegen in de gevolgde methode, waarop de gegevens werden verkregen. Zij zijn onmiddellijk aan de werkelijkheid ontleend, doordat enkele medewerkers bij het onderzoek, na uitvoerige instructie en bekendmaken met de opzet van het onderzoek, zich enkele maanden lang bij groepen „provo's” hebben gevoegd. Buikhuisen introduceerde deze nieuwe benaming op grond van hun provocerende houding.

De studie is vooral van betekenis omdat het aan de dag tredende gedrag buiten, op straat, in de openbaarheid, is getoetst aan de oorzaken die tot dit gedrag leiden. Vooruitlopende op de conclusies van de studie is duidelijk dat het hier in feite voor het allergrootste deel om een vrijetijdsbestedingsprobleem gaat. En het is echt niet overdreven dit een werkelijk probleem te noemen.

Weinig hoop op de gevestigde normen

Voor veel jongeren moet de wereldsituatie van vandaag bepaald weinig hoopgevende aspecten bieden. Aspecten die vrouwen opleveren voor welke toekomst ook, zowel die van de wereldsamenleving in haar geheel, dan wel voor de eigen toekomst van het individu.

Ouderen zal het opvallen dat de griezelige balanssituatie, waarin de wereld zich bevindt op de jongeren in het algemeen weinig indruk maakt. Zij zijn zich (en dat geldt niet alleen voor provo's, maar naar onze ervaring ook voor een doorsnee-groep

„gewone” jongeren) wel bewust van gevaren van oorlogsdreiging, maar zij houden er gewoon geen rekening mee.

Zij calculeren die allerminst in hun toekomstverwachtingen in, voor zover zij die althans hebben. „Uw gedachten hierover zijn vanzelfsprekend bepaald door uw ervaringen. Maar die hebben wij niet, en waarvoor zouden wij dan angst hebben? Als het zover zou moeten komen zullen we we weer verder zien”, heeft er eens een gezegd...

Men kan zeggen dat de doorsneejongere zeer positief staat tegenover de kans die hij heeft om, door elkaar internationaal te ontmoeten, een bijdrage te leveren in de ontspanning van de situatie.

Als groep...

Een ander typisch kenmerk van provo's is dat hun leven zich voor het overgrote deel buitenshuis afspeelt.

Wij móeten hier altijd in het meervoud spreken. Het woord provocisme is slechts te hanteren voor het gedragspatroon van een groep, en nooit van de enkeling. Simon Carmiggelt heeft dit eens voortreffelijk onder woorden gebracht:

„Ik kom vaak in een plaatsje waar slechts twee nozems wonen. Er zijn er gewoon niet meer. Nou, met die jongens heb ik wel eens te doen. Ze hebben de voorgeschreven haartooi en klederdracht en de geringschattende blik in de ogen en ook hun protesterende manier van staan is perfect. Maar het water van de zee wast niet af, dat ze maar met z'n tweeën

zijn... Elke zaterdagmiddag als ik in dat dorpje ben, zie ik het weer gebeuren. Want die jongens willen wel. Ze doen echt hun best... In de middag gaan ze samen op die ene, beschikbare straathoek staan met de wat lange haren en het voorgeschreven uniform. Zo staan ze daar dan een kwartiertje nozem te wezen. Langer duurt het nooit... Ach, wat begin je ook met z'n tweeën?"

Met zijn allen op straat...

Met een groep dus, buiten op straat, in de bioscoop, in een vast buurt-cafetaria, urenlang, dan zijn ze nozem. Waarom? Komt het omdat het eigen huis onbewoonbaar is? Komt het door gebrek aan „privacy”, het niet kunnen beschikken over een eigen kamer; het armelijk behuisd zijn, zodat er gewoon geen andere uitweg overblijft dan „straatslijpen”? Is een andere oorzaak misschien te zoeken in de richting van „gebroken” gezinnen, of door een meer dan normaal uithuizig zijn van de vader vanwege zijn werk, hetzij door het afwezig zijn van een vader of moeder als gevolg van echtscheiding? Het ongezellige van een huis waar men altijd TV kijkt? Of een verzet tegen de woon (beton) blokken, de straten zonder einde... en zonder romantiek? Dit blijkt niet waar te zijn. *Het onderzoek wijst uit dat de provo's in genoemde opzichten geen bijzondere plaats bij de jeugd innemen.*

Geen liefde?

Gaat het dan wellicht om het gedrag van de ouders tegenover de kinderen? Schieten zij te kort in liefde,

aandacht en begrip? Worden te weinig de behoeften onderkend?

Buikhuisens studie zegt dat er talloze voorbeelden zijn, waaruit blijkt dat er tussen provo's en hun ouders een goede verhouding bestaat. Op sommige punten bleek zelfs dat de provo's hun ouders gunstiger beoordelen dan bepaalde niet-provo-groepen.

Een andere, eveneens ogenschijnlijk gemakkelijk te maken gevolgtrekking zou kunnen zijn, dat provo's die op straat opvallen door hun „jenniger” gedrag, door het moeilijkheden zoeken met volwassenen en vooral door het uitlokken van de politie, in hun dagelijks werk even onuitstaanbaar zouden zijn.

Ook hier weer het merkwaardige feit dat hun geesteshouding tegenover hun werk over het algemeen goed is. In beperkende zin zou er aan kunnen worden toegevoegd: zolang zij een bepaald werk doen. Het kan hem alleen weinig schelen hoe zijn baas over hem denkt. De volgende baas is even goed... of even slecht!

Heeft het provocerend gedrag op straat te maken met een diepere, maar onbewuste aversie tegen de huidige soms wat al te veel geregementeerde maatschappij als zodanig? Is het een verzet tegen de politie omdat deze het gezag vertegenwoordigt? Is het een houding die een notie inhoudt van anarchisme?

Zeker, wanneer wij ons de werkelijke inhoud van het begrip „anarchisme” voor ogen stellen. Zij zijn er op vele punten niet slechter aan toe dan de doorsnee-jongere. Zij onderscheiden zich niet bijzonder met betrekking tot

een oordeel over de samenleving of maatschappijverwachting.

In zekere zin moet hun inderdaad naar buiten toe negatieve houding worden geïnterpreteerd als een niet ongefundeerde kritiek, wanneer zij bijv. zeggen: Het is niet meer mogelijk om te laten zien wat je waard bent! Of: Onze maatschappij zit vol verboden! Of: Als je snel wat wilt bereiken moet je naar het buitenland!

Het provo-probleem is zo u wilt, een volwassenenprobleem. Het is misschien waar dat in het voorgaande geprobeerd is het verontrustende beeld – scherp maar vaak te tendentiekus gefixeerd door publikaties die slechts één facet tonen op één bepaald moment, en derhalve éénzijdig zijn – in te passen in een min

of meer normale ontwikkeling, Het betekent echter niet dat de maatschappij, de samenleving van allen niet zou moeten zorgen voor de voorwaarden die abnormale gedragspatronen verhinderen zich verder te ontwikkelen.

Het is een redelijk kleine, duidelijk afgebeelde groep. Deze groep van nozems—provo's—anarcho's. Maar vaag achter in het beeld staan nog veel andere jonge mensen, die men potentiële provo's zou kunnen noemen, en die het ook zullen worden als de volwassenenwereld niet zorgt voor een klimaat van samenleving dat de jonge mensen van vandaag de ruimte geeft, geestelijk en feitelijk naast huis, gezin, kerk en school te groeien naar een evenwichtige volwassenheid.

Nog eens, en met andere woorden: in deze tijd van „culturele revolutie” zal meer dan tot nu toe het geval is, de gehele sociaal-culturele sector betrokken moeten worden bij de plannen die onze totale leefgemeenschap betreffen. Met een voorbeeld: bij een stedenbouwkundig plan zullen van meet af aan accommodaties voor jeugd- en vormingswerk moeten worden opgenomen. Met nadruk: niet alleen speelplaatsen en enkele lokalen voor bestaande jeugdverenigingen, maar ook de huizen en de informele ontmoetingscentra op niet commerciële basis waar iedere jongere terecht kan. Het gaat er om de ruimte te scheppen waar de jonge mens, in ontmoeting met andere jongeren vooral zich zelf kan zijn. Dat gebeurt dan misschien op een wat provocerende manier. De volwassenenwereld zal dit echter positief moeten waarderen als een vorm waarin de jongeren, op hún wijze, zoeken naar de verantwoordelijkheid die zij straks, zelfs volwassen geworden, hebben te dragen. Dan zal de angst van de jongere voor de maatschappij van morgen verdwijnen. Dan zal hij of zij niet langer zo vijandig negatief tegenover de huidige maatschappij staan. Dan zal het met dat „anarchisme” heus wel meevallen.

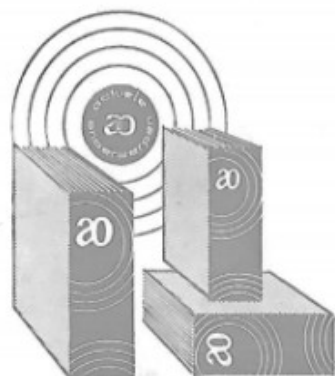
Als u meer over anarchisten wilt lezen:

E. V. Zenker, *Der Anarchismus*, Jena 1895

H. Wilde, *De politieke moord*, Baarn 1965

Dr. W. Buikhuisen, *Achtergronden van nozemgedrag*, Assen 1964

12-11-1965

HOE BEWAART U DE AO-BOEKJES?

Gebruikt u daarvoor de AO-systeemband?
Deze is speciaal ontworpen voor deze
boekjes. Een eenvoudig opbergsysteem,
waarin ze met één handbeweging worden
„ingehangen”.

Geschikt om 25 boekjes te bewaren.

Een fraaie smaragdgroene band van Balla-
cron, met gouden zeefdruk.

Franco thuis slechts f 3,65 of Bfr 50,-.

BESTEL VANDAAG NOG DEZE SYSTEMEBAND

U kunt de band ook gebruiken om uw AO-boekje te laten inbinden.

De AO-reeks verschijnt wekelijks. Hoofdredacteur: C. J. J. Wiedhaup
Red.-secretaris: Theo de Vries

Abonnementsprijzen bedragen:	per jaar	per half jaar
Nederland	f 16,50	f 8,75
België	Bfrs. 225,-	Bfrs. 120,-

Losse exemplaren kosten f 0,50 of Bfrs. 7,- per stuk

Redactie- en administratie-adres:
Stichting IVIO,
Koninginneweg 62,
Amsterdam-Z., Tel. 736333

Postgiro 551599
Gemeente Giro A. 4555
Voor België Postcheckrekening 1308-50